

The Dawn of Monotheism? Judean religion(s) in Persian and Early Hellenistic Period (5th-3rd cent. BCE) in the light of iconographic, epigraphical and Biblical sources.

Przed monoteizmem? Religie Judei epoki perskiej i wczesnej epoki hellenistycznej (V–III w. p.n.e.) w świetle źródeł ikonograficznych, epigraficznych oraz biblijnych

ABSTRAKT

W ostatnich dekadach doszło do znacznych przemian w badaniach dotyczących realiów starożytnej Palestyny. Dotyczy to w sposób szczególny tzw. epoki Drugiej Świątyni, w tym zwłaszcza epoki perskiej i hellenistycznej. Kluczowa zmiana wiąże się tu z procesem redefinicji miejsca Biblii jako kluczowego źródła wiedzy o przeszłości. Badacze zajmujący się tą tematyką, zarówno bibliści, jak i historycy czy archeologowie odchodzą sukcesywnie od paradygmatu badań sięgającego swymi korzeniami końca XIX wieku (Wellhausen) oraz połowy wieku XX (Albright i Noth). Zmiana paradygmaty badań polega na włączaniu do badań nad historią, kulturą i religią Żydów źródeł pozabiblijnych. Kluczowe miejsce odgrywają tu pozabiblijne teksty źródłowe z epoki oraz materiał archeologiczny – zwłaszcza ikonografia.

Projekt ma na celu re-ewaluację danych dotyczących rzeczywistości religijnej w Palestynie epoki perskiej i wczesnej epoki hellenistycznej. Punktem wyjściowym dla projektu jest przekonanie, że realia religii i kultu nie mogą być traktowane jako zjawisko statyczne, lecz dynamiczne. Należy zatem rekonstruując zjawiska religii i kultu brać pod uwagę ich zmienność w czasie. Ponadto zjawiska religijne nie mogą być rekonstruowane wyłącznie na podstawie danych biblijnych. Konieczne jest włączenie szerokiego wachlarza źródeł pozabiblijnych. Po trzecie wreszcie, sądzimy, że zjawiska religijne w Palestynie należy traktować jako proces, w którym równoważnymi czynnikami wpływającymi na treść i formę aktywności religijnej i kultowej były tradycyjne przekonania i dawne formy kultu, jak i nowości – w tym pochodzące z świata zewnętrznego. Nie mamy bowiem podstaw sądzić, że w epoce tej religia i kult były odizolowane od świata zewnętrznego. Wręcz przeciwnie należy patrzeć na zjawiska religijne w Palestynie jako efekt ciągłego dialogu z otoczeniem.

Projekt realizowany będzie przez dwa zespoły badawcze, zamocowane odpowiednio na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Humboldta w Berlinie, pod kierunkiem Łukasza Niesiołowskiego-Spanò oraz Kathariny Pyschny. Zespoły pracować będą odpowiednio nad materiałem tekstowym – źródła biblijne oraz pisane źródła pozabiblijne (Warszawie) oraz materiał ikonograficznych – numizmatyka, pieczęcie, figuryнки (Berlin).

Celem projektu jest rekonstrukcja świata wyobrażeń religijnych oraz praktyk kultowych starożytnej Palestyny w okresie od V do III w. p.n.e. Będzie to możliwe dzięki zderzeniu ze sobą materiału źródłowego z epoki (tekstów oraz ikonografii) z literaturą biblijną. Rekonstrukcja świata wyobrażeń religijnych i praktyk kultowych w V-III w. na podstawie tych źródeł pozwoli bowiem na lepszą interpretację danych biblijnych. Badania te pozwolą zrekonstruować świat wyobrażeń religijnych, które towarzyszyły pisarzom Biblii, a zatem stanowiły dla nich punkty odniesienia – zarówno inspiracje, jak i objekty polemiki.